

Wolontariat w działaniach edukacyjnych – przykłady dobrych praktyk

Katarzyna Pawlicka, Mateusz Bernat, Magdalena Frączek

Abstrakt. Wolontariat to działanie społecznie pożądane. W wyniku działalności wolontariackiej kształtuje się osobowość, ugruntowuje system wartości i doskonałą umiejętność interpersonalne. Do istotnych obszarów działania wolontariackiego zaliczyć można działalność edukacyjną. Studenci leśnictwa jako wolontariusze wspierają wiele projektów edukacji przyrodniczo-leśnej. Ich zaangażowanie ma szczególne znaczenie w pracy edukacyjnej z osobami niepełnosprawnymi. W niniejszym opracowaniu zaprezentowano przykłady dobrych praktyk wolontariatu edukacyjnego i przyrodniczego oraz wynikających z nich korzyści dla kształtowania wiedzy, umiejętności, a przede wszystkim kompetencji społecznych młodych ludzi, w tym adeptów nauk leśnych.

Słowa kluczowe: edukacja przyrodniczo-leśna, projekty edukacyjne, kompetencje społeczne

Abstract. Volunteering in educational activities – examples of good practices. Volunteering is socially desirable activity. The results of volunteering activities include personality shaping, strengthening of value systems and interpersonal skills development. Direct educational services are one of the most important areas of volunteering. Forestry students as volunteers support several projects in nature and forest education. Their activities are especially important in educating of people with disabilities. This study presents examples of good practices of educational and natural volunteering and the resulting benefits for shaping the knowledge, skills and, above all, social skills of young people, including forestry adepts.

Key words: nature and forest education, educational projects, social skills

Wstęp

Idea wolontariatu stała się modna i społecznie pożądana. Definicja mówiąca, że wolontariat (łac. *voluntarius* – dobrowolny) to dobrowolna, bezpłatna, świadoma praca na rzecz innych lub całego społeczeństwa, wykraczająca poza związki rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie (Ochman i Jordan, 1997) nie oddaje do końca właściwego sensu tego pojęcia. Rzecz leży w niuansach i interpretacjach, ale to w nich właśnie ukryte jest sedno wolontariatu. Kluczowym problemem jest określenie „praca bezpłatna”. Lekarzowi pracującemu jako wolontariusz w szpitalu nikt nie płaci za jego trud, ale nierzadko wolontariat ten jest dla niego drogą do uzyskania niezbędnej praktyki zawodowej. Wolontariusz pracujący podczas wakacji w górskim schronisku turystycznym nie dostaje zapłaty za swoją pracę, ale może za to bezpłatnie spędzić lato w wymarzonym miejscu nie ponosząc kosztów noclegu ani wyżywienia. Uczeń podejmu-

jący się pracy wolontariackiej również nie czyni tego dla honorarium, nie mniej „punkty za wolontariat”, które otrzyma mogą być czasem bonusem w wyścigu do prestiżowych liceów. Analizując tę kwestię głębiej, należy stwierdzić, że właściwie każdy wolontariusz otrzymuje za swój wolontariat jakąś formę wynagrodzenia. Oprócz wymienionych powyżej korzyści mogą być nimi (i najczęściej są) takie formy gratyfikacji jak zaspokojenie ważnych potrzeb: akceptacji, utożsamiania się z grupą, samorealizacji, a także nabieranie doświadczenia, wiedzy, umiejętności, poszerzanie kręgu znajomych, horyzontów i możliwości doskonalenia swojego przyszłego warsztatu pracy (Braun 2005). Dlatego ważnym aspektem wolontariatu jest osobista motywacja oraz odpowiednia proporcja efektów działania wolontariackiego, do wymiaru i charakteru odnoszonych korzyści osobistych (Dobrzański 2009).

Wśród efektów pośrednich wolontariatu, oprócz wymienionych już wcześniej korzyści, w wyniku działalności wolontariackiej należy zauważyć i docenić kształtowanie osobowości i ugruntowywanie systemu wartości wolontariuszy, rozwój solidarności społecznej i poczucia współodpowiedzialności za szeroko rozumiane wspólnoty. Zatem, mimo zagrożeń jakie nieśże może ze sobą chociażby przywołany wcześniej system „wolontariatu za punkty”, to jednak, przy zachowaniu odpowiednich proporcji, dzięki wymienionym powyżej innym korzyściom również ta praktyka wydaje się społecznie korzystna.

W Polsce istniała wieloletnia tradycja pracy społecznej, która wyrażała się pomocą wzajemną (sytuacje kryzysowe czy klęskowe) i angażowaniem w problemy innych (osoby starsze, terminalnie chore, niepełnosprawne). Obecnie do istotnych obszarów działania wolontariackiego zaliczyć można nadal wszelkiego rodzaju działalność pomocową i edukacyjną, w tych wszystkich obszarach, w których niedostatecznie radzą sobie instytucje państwowe czy samorządowe. W wolontariacie edukacyjnym obustronne korzyści są szczególnie ważne, gdyż wzajemność oddziaływania jest podstawą procesu kształcenia i wychowania.

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie przykładów dobrych praktyk wolontariatu edukacyjnego i przyrodniczego oraz wynikających z nich korzyści dla kształtowania wiedzy, umiejętności, a przede wszystkim kompetencji społecznych młodych ludzi, w tym adeptów nauk leńszych.

Wolontariat przyrodniczy

Jednym z obszarów działalności wolontariackiej była, a obecnie jest w coraz szerszym aspekcie, edukacja ekologiczna i ochrona przyrody. Najstarszą organizacją ekologiczną w Polsce opartą na idei społecznego działania jest Liga Ochrony Przyrody, która powstała w 1928 roku. Jednym z jej statutowych celów jest edukacja i popularyzacja wiedzy oraz społeczne prace na rzecz środowiska przyrodniczego. Z pomocy wolontariuszy od wielu lat korzysta Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Co roku kilkuset wolontariuszy pomaga Towarzystwu w zdobywaniu danych o liczebności gatunków na określonych obszarach na terenie całej Polski, ich opracowywaniu oraz w organizacji imprez edukacyjnych (www.otop.pl). Obecnie wolontariat działa w ponad połowie polskich parków narodowych, pozostałe parki deklarują chęć zorganizowania wolontariatu (Krzeptowski 2012). Wolontariusze w polskich parkach narodowych wykonują głównie zadania związane z udostępnianiem parków dla turystyki, edukacją oraz badaniami naukowymi i monitoringiem (Krzeptowski i Pater 2012). Program „Wolontariat dla Tatr” działający w Tatrzańskim Parku Narodowym jest największym programem wolontariatu w polskich parkach narodowych i skutecznie wspomaga działania

edukacyjne prowadzone przez pracowników TPN (Frączek i Krzeptowski 2013). Szansą na szerszy rozwój wolontariatu jest włączenie się polskich parków narodowych w międzynarodowe programy szkoleń i wymiany doświadczeń (Bremer i Graeff 2006). Z pomocy wolontariatu korzystają również coraz liczniejsze, nowopowstające organizacje pozarządowe prowadzące działalność na polu edukacji przyrodniczej (www.fril.pl).

Studencki wolontariat leśny

Współpraca z różnymi podmiotami to dodatkowe poszerzanie kompetencji kluczowych u studentów leśnictwa. Temu służą działania Sekcji Edukacji Leśnej Koła Naukowego Leśników Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Jej członkowie z wielkim zaangażowaniem i pasją włączają się w różne działania prospołeczne. Około pięćdziesięcioro studentów podejmuje działania wolontariackie podczas dużych imprez edukacyjnych, takich jak organizowana na Wydziale Leśnym od kilku lat Małopolska Noc Naukowców czy odbywający się corocznie Festiwal Nauki i Sztuki na Rynku Głównym w Krakowie. Studenci i doktoranci przygotowują prelekcje, prowadzą warsztaty dla różnych grup odbiorców, edukują na stoiskach, prowadzą konkursy i gry dydaktyczne. To duże wyzwanie organizacyjne i doskonała okazja do sprawdzenia się w roli edukatora.

Studenci to duża grupa osób zasilająca też szeregi wolontariuszy w polskich parkach narodowych. Na przykład od 2015 r. studenci promują najnowszy projekt edukacyjny małopolskich parków narodowych „Przyjacieli Parku Narodowego” prowadząc zajęcia w krakowskich szkołach podstawowych i aktywnie uczestnicząc w pikniku rodzinnym z okazji Dnia Ziemi w Parku im. Henryka Jordana w Krakowie. Imprezę odwiedza kilka tysięcy osób, a wówczas studenci mogą zdobyć doświadczenie w zakresie logistyki dużej, masowej imprezy (pl-pl.facebook.com/przyjacielpn).

Koło Naukowe Leśników współpracuje w dziedzinie edukacji leśnej społeczeństwa również z organizacjami pozarządowymi. Współpraca z fundacją Forum Rozwoju Inicjatyw Lokalnych zaowocowała w 2015 r. realizacją innowacyjnego projektu edukacyjnego „Akademia Leśnego Odkrywcę” sfinansowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w ramach otwartego konkursu „Naukowe Inspiracje – Ciekawe i Kreatywne”. Celem projektu był rozwój działalności naukowej i samokształceniowej studentów z Koła Naukowego Leśników, a jego realizacja przyczyniła się do popularyzacji działań prowadzonych przez KNL w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa. W projekcie tym wzięło udział dwadzieścioro studentów. Projekt rozpoczęło szkolenie edukacyjne dla studentów, w trakcie którego specjaliści z dziedziny edukacji leśnej oraz pedagogiki osób niepełnosprawnych przybliżyli studentom m.in. formy i metody edukacji leśnej i praktyczne umiejętności pracy z osobami niepełnosprawnymi, ze szczególnym zwróceniem uwagi na specyfikę pracy z dziećmi niewidomymi. Następnie przeszkoleni wolontariusze „Akademii Leśnego Odkrywcę” przeprowadzili warsztaty terenowe i kameralne dla pięćdziesięciorga dzieci z małopolskich szkół, w tym dwadzieścioro dzieci niewidomych i słabowidzących (Pawlicka 2016).

Innym działaniem, które nie byłoby możliwe do zrealizowania bez wsparcia wolontariuszy jest realizowany od 2014 r. również przez fundację Forum Rozwoju Inicjatyw Lokalnych projekt „Lasy dla Życia” (www.lasydlażycia.info). Idea tego projektu ma na celu: otwieranie naturalnych przestrzeni, głównie lasów, dla osób o różnych rodzajach i stopniach niepełnosprawności do użytkowania w celach zdrowotnych, rehabilitacyjnych, edukacyjnych, rekreacyjnych

Fot. 1. Student leśnictwa jako wolontariusz w projekcie „Akademia Leśnego Odkrywcy” (fot. P. Pacanowski)

Photo 1. Student of forestry as volunteer in the project "Academy of Forest Explorer"

i turystycznych. Ponadto promuje profilaktykę zdrowia psychicznego, w tym możliwość rehabilitacji, terapii, aktywizacji i edukacji osób niepełnosprawnych oraz edukację leśników i studentów w zakresie komunikowania się z osobami niepełnosprawnymi. Ważnym celem jest także promowanie wolontariatu. Projekt realizowany jest w oparciu o wolontariat studentów Koła Naukowego Leśników i potencjał naukowy Wydziału Leśnego UR w Krakowie. Dziesięcioro studentów wzięło aktywny udział w dwóch edycjach programu „Lasy dla Życia” w 2014 i 2015 roku. Uczestnikami programu była grupa czterdzieścioro podopiecznych dwóch krakowskich Domów Pomocy Społecznej (DPS) – osób niepełnosprawnych psychicznie i z przewlekłymi schorzeniami somatycznymi, które na co dzień przebywają w zamkniętym środowisku DPS. Studenci – wolontariusze brali udział w wyjazdach terenowych do lasu z podopiecznymi, którzy w większości byli niepełnosprawni.

Takie działanie niesie ze sobą niezrównane walory integracyjne. Wyrwa osoby niepełnosprawne z izolacji, zachęcając je do aktywności i przełamywania wewnętrznych oporów, choćby przed spotkaniem i rozpoczęciem rozmowy z obcymi ludźmi. Ponadto rekreacja aktywna w sposób istotny dopełnia również proces kompleksowej rehabilitacji – jej uprawianie wspomaga proces podnoszenia sprawności i wydolności fizycznej do poziomu gwarantującego samodzielność życiową. Jednocześnie edukacyjny charakter podejmowanych wyjazdów i organizowanych imprez daje wiele satysfakcji. Jednak wyjazdy w plener są możliwe tylko wówczas, gdy istnieje pomoc innych osób. Planując wyjście w teren z osobami na wózkach inwalidzkich trzeba uwzględnić obecność osoby pomagającej, w tym wypadku wolontariusza. Wolontariusze jednocześnie mogą pełnić rolę edukatorów i wprowadzić wiele aktywności przyrodniczych. W projekcie „Lasy dla Życia” studenci-wolontariusze prowadzili w plenerze zajęcia edukacyjne, które ukazywały przyrodę poprzez wykorzystanie metod aktywizujących. Podobnie jak w przypadku pracy z dziećmi niepełnosprawnymi praca z dorosłymi również wymaga odpowiedniej wiedzy na temat niepełnosprawności oraz form i metod pracy skierowa-

nych do tej grupy odbiorców. Projekt „Lasy dla Życia” znalazł się w Atlasie Dobrych Praktyk programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich 2014, opracowanym przez Departament Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej (Kołucki 2015).

Fot. 2. Wolontariusze w projekcie „Lasy dla Życia” (fot. G. Mruszczak)
Photo 2. Volunteers in the project "Forests for Life"

Podsumowanie, czyli korzyści z wolontariatu na polu edukacji przyrodniczej

Wolontariat staje się coraz popularniejszy zwłaszcza wśród młodych ludzi. W 2010 roku społecznie pracowała ponad jedna czwarta Polaków z wyższym wykształceniem i jedna siódma osób o wykształceniu średnim i niższym. Drugą ważną cechą wpływającą na zainteresowanie wolontariatem jest wiek. Najwyższa aktywność widoczna jest wśród uczniów i studentów - prawie 30% (Ochman i Jordan, 1997).

Przy organizacji działań wolontariackich należy mieć na uwadze fundamentalny aspekt dobrowolności. Należy również pamiętać, że aby pomagać, trzeba wiedzieć jak doskonalić swoje umiejętności i zdobywać wiedzę z najróżniejszych dziedzin społecznych (praca z dziećmi, osobami starszymi czy niepełnosprawnymi). Ludzie zdrowi, w tym studenci-wolontariusze dzięki swoim kontaktom z ludźmi niepełnosprawnymi mają możliwość zaznajamiania się i wyrabiania sobie opinii upośledzeniach fizycznych lub psychicznych. Jest to jedna z przesłanek uzasadniających inicjowanie i inspirowanie takich właśnie kontaktów.

Z wolontariatu płyną jeszcze inne cenne korzyści. To właśnie taka działalność powoduje, że młodzi ludzie mają szansę rozwinąć umiejętności osobowe takie jak: odpowiedzialność, zaangażowanie, otwartość na uczenie się i stały rozwój, elastyczność i zdolność do adaptacji czy umiejętność podejmowania decyzji. Kształtują się także umiejętności interpersonalne: umiejętność efektywnego komunikowania się, umiejętność współpracy z osobami pochodzącymi

z różnych środowisk i w różnym wieku. Poza wiedzą i umiejętnościami rozwijane są, tak bardzo pożądane w pracy i w życiu, kompetencje społeczne.

Korzyści z wolontariatu edukacyjnego można odnieść również na polu ochrony przyrody. Zwłaszcza, że daje się zauważyć rozbieżność pomiędzy coraz większym społecznym zaangażowaniem w ochronę środowiska, a słabym rozwojem wolontariatu w instytucjach odpowiedzialnych za gospodarowanie przyrodą i jej ochronę. Przedstawione powyżej przykłady dobrych praktyk pokazują, że przygotowana ciekawa oferta wolontariatu przyciąga chętnych do pracy społecznej. Może to być istotnym wsparciem w działaniach edukacyjnych wielu instytucji, w tym zajmujących się ochroną przyrody.

Literatura

- Braun K. 2005. Pomaganie nakręca mnie. Informator dla wolontariuszy. Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu, Warszawa, ss.: 2-4.
- Bremer S., Graeff P. 2006. Volunteer management in Germany national parks – from random action toward to volunteer program. *Human Ecology*, 35 (4): 489-496.
- Dobrzański K. 2009. Istota, przesłanki i obszary działań wolontariatu. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, 1: 45-56.
- Frączek M., Krzeptowski J. 2013. Rola wolontariatu w realizacji społecznych funkcji Tatrzańskiego Parku Narodowego. *Stud. i Mat. CEPL, Rogów*, 1 (34): 233-238.
- Kołucki S. (red.) 2015. *Lasy dla życia – rekreacja i rehabilitacja osób niepełnosprawnych*. W: Atlas Dobrych Praktyk FIO 2014. Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej, Warszawa, ss.: 244-250
- Krzeptowski J. 2012. Wolontariat w polskich parkach narodowych – stan obecny i perspektywy rozwoju. Praca magisterska, Zakład Botaniki i Ochrony Przyrody, Instytut Bioróżnorodności Leśnej, Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.
- Krzeptowski J., Pater B. 2012. Realizacja zadań Tatrzańskiego Parku Narodowego przy wsparciu wolontariatu. *Aura*, 6/2012: 14-18.
- Ochman M., Jordan P. 1997. Jak pracować z wolontariuszami. Centrum Wolontariatu, Warszawa, ss.: 8-16.
- Pawlicka K. 2016. *Innowacje pedagogiczne w edukacji przyrodniczo-leśnej osób niepełnosprawnych*. Praca magisterska, Zakład Bioróżnorodności Leśnej, Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.
- <http://www.fril.pl/>
<http://lasydlazycia.info/>
<http://otop.org.pl/>
<https://pl-pl.facebook.com/przyjacielpn/>

Katarzyna Pawlicka¹, Mateusz Bernat¹, Magdalena Frączek²

¹ Sekcja Edukacji Leśnej, Koło Naukowe Leśników

² Zakład Bioróżnorodności Leśnej

Wydział Leśny, UR w Krakowie

kasiapawlicka3@gmail.com, rlfrazce@cyf-kr.edu.pl